

TEK EBEVEYN ANNELERİN KÖK AİLE İLİŞKİLERİ THE ROOT FAMILY RELATIONS OF SINGLE MOTHERS

Zülal ŞAHİN
Yalova Üniversitesi
Çınarcık Meslek Yüksekokulu
Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü
sahinzsahin@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6316-5089

Kasım KARATAŞ
Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü
kasim0607@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4817-9981

ÖZ

Geliş Tarihi:
28.03.2023

Kabul Tarihi:
05.06.2023

Yayın Tarihi:
30.06.2023

Anahtar Kelimeler
Tek Ebeveyn,
Annelik,
Tek Ebeveyn Anne,
Kök Aile

Keywords
Single Parent,
Mothering,
Single Mothers,
The Root Family

Tarihsel süreçte aile yapısında yaşanan değişimle tek ebeveyn aile olgusu tartışılmaya başlamıştır. Günümüze kadar tek ebeveyn anne oranlarının, tek ebeveyn baba oranına üstünlüğü devam etmiştir. Tek ebeveyn annelerin toplumda görünürlüğü artarken iyilik hallerini etkileyen destek mekanizmaları daha da önemli hale gelmiştir. Düşük gelire sahip tek ebeveyn anneler yaşamlarını sürdürmek için çeşitli destek mekanizmalarından yararlanmaktadır. Kamu kaynaklı sosyal yardımlar ve toplumsal destek mekanizmaların yanı sıra kök aile desteği kadınların öncelikle yardım beklediği kaynaklardandır.

Bu araştırmanın amacı, tek ebeveyn annelerin sosyal destek kaynaklarından kök aile ilişkilerini değerlendirmektir. Araştırmanın saha çalışması, İstanbul'da farklı sosyo-demografik ve kültürel özelliklere sahip semtlerde yaşayan yirmi tek ebeveyn annelerle yapılmıştır. Nitel araştırma deseniyle planlanan çalışmanın görüşme verileri MAXQDA 2022 programı ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucuna göre; tek ebeveyn annelerin kök aile ilişkileri, ailenin iletişim örüntüleri, değerleri, öncelikleri ve toplumsal cinsiyet algısına göre farklılık göstermektedir. Tek ebeveyn annelerin kök aile bağlarında yaşanan değişim ve dönüşüm "mecburi aileler", "can simidi aileler" ve "güvenilir aileler" başlıkları altında tartışılmıştır.

ABSTRACT

With the change in the family structure in the historical process, the single parent phenomenon has started to be discussed. The superiority of single mother ratios to single father ratios has continued until today. While the visibility of single mothers in society has increased, the support mechanisms that affect their well-being have become even more important. The single mothers with low income benefit from various support mechanisms to maintain their lives. In addition to public-funded social assistance and social support mechanisms, the root family support is one of the sources that women primarily seek help from.

The aim of this study is to evaluate the root family relationships, one of the social support sources of the single mothers. The fieldwork of the research was conducted with twenty single mothers living in districts with different socio-demographic and cultural characteristics in Istanbul. The interview data of the study, which was planned with a qualitative research design, were analyzed with the MAXQDA 2022 program. According to the results of the research, the root family relationships of the single mothers differ according to the family's communication patterns, values, priorities and gender perception. The change and transformation in the root family ties of the single mothers are discussed under the themes of "forced families", "lifeline families" and "reliable families".

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1272425>

Atıf/Cite as: Şahin, Z., & Karataş, K. (2023). Tek ebeveyn annelerin kök aile ilişkileri. *Neveşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 13(2), 1084-1097.

Giriş

Evlilik, kadın ve erkeğin birbirlerine nikah akdi verip bunu büyüklü küçüklü törenlerle topluma duyurmasıyla kurulmaktadır. Eğer evlilik birliği kök ailelerin rızasıyla gerçekleşiyorsa aileler için “gurur kaynağı” olarak görülebilir. Ailelerce evliliğe verilen anlam, sıklıkla çocuklarının yuvalarını kurmaktır. Ancak işler yolunda gitmediğinde, evlilik boşanmayla sonuçlandığında, evliliğe yapılan bütün övgüler, karşılığında boşanmaya yapılan yergileri de doğurmuş demektir. Tüm bunlar olurken, ataerkil toplumda toplumsal cinsiyet düzeni, kadınlar ve erkekler için farklı çalışmaktadır. Millet (1993: 60) aileyi ataerkil ideolojinin merkezine alarak ailenin toplumun hem aynası hem de bağlantı noktası olduğuna dikkat çeker. Tarih boyunca kadın üzerinde kurulan baskı, aile kurumu üzerinden üretilmektedir. Ailede kurulan hegemonik ilişkide erkeklik, kadınlıktan üstün tutulmaktadır. Böylelikle kadının aile evinde babaya ve varsa kendinden yaşça büyük erkek kardeşe olan bağımlılığı, evlilikle kocaya bağımlılığa devredilmektedir. Baba ve koca arasındaki bu güç değiş tokuşunda, kadının kendi yaşamında otorite olması sınırlandırılmaktadır. Boşanmayla birlikte ise özel alandaki güç değiş tokuşu artık daha çok kamusal alana yayılmaktadır (Yıldırım, 2017: 17; Kelebek Küçükarslan ve Cankurtaran, 2022: 12).

Delaney (2018: 235)’in cinsiyetle simgelenen geleneksel otorite ilişkilerinde evlenen, evle kuşatılan ve orayı temsil eden erkek yani koca ortadan kalktığında kadın, erkeğe uygun görülen sorumluluklara el koyar: Yeni bir eve taşınmak, çalışmak, çocuğun bakımını koordine etmek, çocuğun babası ile ilişkisini düzenlemek, kök ailesi ile ilişkiyi yeniden düzenlemek, güvenli sosyal destek sistemlerine erişmek vb. gibi. Artık, tek ebeveyn annenin, kadınlığı ve anneliği kolektif bir şekilde denetleneceği gibi, başka bir yönüyle kadın dilediği biçimde ataerkil toplum yapısıyla temas kurabilir (Kohen: 1979: 128; Walby, 1990: 23). Kolektif baskı, tek ebeveyn anneler için engelleyici olsa da artık kadınlar, güçlenme araçlarına ulaşmada fırsatlar yakalayabilir. Bunun için ataerkil düzenin tüm sözcülerine karşı mücadele etmesi gerekir.

Yıldırım (2017: 105) boşanma deneyimini, özel ve kamusal ataerkil yapıların kadına karşı birleştiği bir çatışma alanı olarak tanımlamıştır. Evlilikle babadan-kocaya aktarılan otorite, boşanma ile boşlukta kalır. İktidarın kadına teslim edilmesi söz konusu değildir. Yetersiz kaynaklar nedeniyle boşanmış kadın genellikle tekrardan kök aile otoritesi ile karşılaşmak durumunda kalmaktadır. Çünkü aslında (kök) aile güç ve iktidar ilişkilerinden bağımsız insanların doğal duygusal ilişkilerinin yaşandığı (Sancar, 2020: 197; Connell: 1987: 183) idealize edilmiş yerden daha fazlasıdır. Bu yeni durum, tek ebeveyn annelerin belki daha önce ailesine karşı hiç girmediği bir güç ve iktidar mücadelesine sokabilir.

Literatürde boşanmış kadınların aile ilişkileriyle ilgili farklı bulgular yer almaktadır. Leslie ve Grady (1985: 672) çalışmalarına dahil olan kadınların, boşanma sonrasındaki bir yıl içinde akrabaları ile daha yoğun ilişkileri olduğuna dair bulgular elde etmiştir. Wilcox (1982: 158) ise yaptığı çalışmada bunun tersi bir durumdan söz etmiştir. Araştırmasında boşanma sonrasında kadınların daha az yoğunlukta ve daha az akraba sistemi içerisinde olduğuna dair bir sonuca ulaşmıştır. Bu çalışmaya göre; boşanma sonrasında kök ailesiyle yaşayan tek ebeveyn anneler geleneksel değerlerden, toplumsal önyargılardan daha fazla etkilenmiş ve aile içinde statü kaybı yaşamıştır. Demircioğlu (2000: 189-192)’nin çalışmasında; boşanma sonrası kök ailesiyle yaşamaya başlayan tek ebeveyn anneler başarısızlık, güçsüzlük ve bağımlılık duyguları yaşadığı sonucuna ulaşmıştır. Boşanma sonrası kök ailesi ile yaşamaya başlayan sosyo-ekonomik seviyesi düşük, mesleki statü sahibi olmayan anneler, karar alma konusunda ailesine bağımlı hale gelebilir. Tek ebeveyn annelerin kök aile ilişkilerinin beklentiler ve normlar karşısında çeşitlenebileceği göz önünde bulundurulurken deneyimlerle birlikte ele alınması önemlidir. Kadınlar genellikle geçim sorunu yaşadıklarında ve çocuk bakımında kamusal kaynaklara ulaşamadıklarında kök aileyle yaşamayı tercih etmektedir. Ailede diğer yetişkinlerin bakım ihtiyacı olmadığında kök aileden ayrı çocukları ile yaşamak en doğal isteklerden birisi olabilir. Tüm bu seçenekler değerlendirilirken kök ailelerin tek ebeveyn annelere karşı tutumu belirleyici olabilir.

Yöntem

Niteliksel araştırma deseni ile tasarlanan bu çalışmada fenomenolojik yaklaşım benimsenmiştir. Nitel araştırmanın doğası gereği, kadınların tek ebeveyn annelik deneyimlerinin kök aile ilişkilerine nasıl yansıdığını keşfetmek amaçlanmıştır (Patton, 2014: 104; Creswell, 2009: 13). Bu araştırma sürecinde bir bilgiyi genelleme amacı güdülmemiştir. Feminist perspektifle kadınların biricik olan deneyimlerini anlamak amaçlanmıştır. Bu süreçte edilgen bir rolden öte düşünümsel bir duruşla (Neuman, 2006: 36) araştırma yapılmıştır.

Amaçlı örnekleme yöntemi ile katılımcılara ulaşılmıştır. Araştırmanın saha çalışması; İstanbul'da farklı sosyo-demografik ve kültürel özelliklere sahip semtlerde yaşayan, sadece çocuğu/çocukları ile yaşayan farklı eğitim düzeyinde, güvenceli/güvencesiz çalışan ve düşük ekonomik gelire sahip, elli yaşın altında, boşanmış yirmi tek ebeveyn annelerle yapılmıştır. Nitel araştırma deseniyle planlanan çalışmanın görüşme verileri MAXQDA 2022 programı ile analiz edilmiştir. Araştırmada veri toplamak için görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme tekniği ile tek ebeveyn anneleri anlamak ve onların gerçekliğindeki anlamları keşfetmek önemsenmiştir. Başka bir yöntemle, onların deneyimlerini doğrudan gözlemleyemeyecek ve geçmiş deneyimleri hakkında bilgi edinemeyeceği için görüşme tekniği tercih edilmiştir (Kümbetoğlu, 2015: 73). Görüşme yönergesi hazırlanmadan önce tek ebeveynlik ve tek ebeveyn annelikle ilgili ulusal ve uluslararası araştırmalar gözden geçirilmiştir. Bu bilgi ve gözlem notları ışığında görüşmelere rehberlik etmesi amacıyla yarı-yapılandırılmış görüşme yönergesi oluşturulmuştur. Yönergenin oluşturulmasında uzman görüşüne başvurulmuştur.

Verilerin Analizi

Saha görüşmeleri katılımcıların izni alınarak ses kaydına alınmıştır. Ses kayıtları bilgisayara aktarıldıktan sonra "Listen And Write Free" programı ile ses kayıtlarının dökümleri tamamlanmıştır. Bir metin halini alan görüşme verileri okunup yazım hataları düzeltilmiştir. Araştırmada içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizi ile başka şekilde fark edilemeyecek öneme sahip spesifik bilgilere ulaşılması amaçlanmıştır (Neuman, 2014: 49).

Verilerin analizinde MAXQDA 2022 programı kullanılmıştır. Her katılımcının görüşme metni programa yüklenmiştir. Metinler düzenlenerek ve tüm veriler en baştan başlayarak bir bütün olarak okunmuştur. Bu sayede katılımcıların ifadeleri, bağlamdan kopmadan analiz edilebilmiştir (Patton, 2014: 63). Bu okumaların ardından anlamlı örüntüleri tanımlayan kodlar belirlenmiştir. Bu kodları kategorilerin altında birleştirdikten sonra, benzer kategoriler tanımlanıp tema başlıkları oluşturulmuştur (Creswell, 2009: 185).

Araştırmaya İlişkin Etik Hususlar

Araştırmanın saha sürecine başlamadan önce Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan çalışmanın yapılabilmesi için gerekli etik izni almak üzere başvuruda bulunulmuştur. Başvuru 22 Eylül 2020 tarihinde kabul edilmiştir. Amaçlı örnekleme ile ulaşılabilecek katılımcıların, araştırma hakkında detaylı bilgi bulabilecekleri ve gönüllüklerine dair katılım formu hazırlanmıştır. Her bir katılımcıya farklı kaynak kişiler ile ulaşmak gerektiğinden kolaylaştırıcılarla araştırmanın amacını ve gizliliğini anlatan etik kurul, gönüllü katılım formu ve ihtiyaç halinde görüşme yönergesi paylaşılmıştır. Böylelikle her katılımcının araştırmacı ile karşılaşmadan çalışmayla ilgili düşünme fırsatı olmuştur.

Bulgular ve Yorum

Tek Ebeveyn Anneler ve Kök Aile İlişkileri

Çalışmaya katılan kadınlar genellikle düşük gelire sahip, düzenli/düzensiz ve güvencesiz işlerde çalışmaktadır. Bazılarının boşanma öncesinde çalışma deneyimleri yoktur. Bazıları boşanma öncesinde düzenli ve güvenceli işlerde çalışmış olsa da çocukların sorumlulukları gereği bu işlerden ayrılmak zorunda kalmıştır. Tek ebeveyn anneler, kendi gelirlerinin yanı sıra çeşitli sosyal yardım mekanizmalarından yararlanarak geçimlerini sağlamaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2011: 8; Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu, 2011: 102; Canatan ve diğerleri, 2019: 1341; Boztılki, 2020: 107; Afyonoğlu ve diğerleri, 2021: 90; Demirel ve Buz, 2021: 157). Katılımcılar Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın özellikle ekonomik gereksinimler nedeni ile korunma ihtiyacı doğabilecek çocukların ailelerine sunduğu Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinden, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nın gelir testine dayalı sosyal yardımlarından, yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının aynı ve nakdi sosyal yardım hizmetlerinden yararlanmaktadır.

Tek ebeveyn annelerin yaşamlarını sürdürebilmelerinin ilk ve en önemli koşulu, ekonomik güvenceye sahip olmaktır. Boşanmaya karar verirken, "nasıl geçineceğim", "nasıl yaşayacağım", "çocuğuma nasıl bakacağım" cevabı aranan ilk sorulardır. Evlilikten çıkışta çeşitli sosyal desteklerden yararlanabilirler: Sığınma evinde kalabilir, arkadaşlarından yardım isteyebilir ya da en bildik güvenilir kaynak ailelerinden destek alabilirler. Boşanma sonrasında kadınların toplumda "baba evi" olarak da tanımlanan ailelerinin yanına dönmeleri kimi zaman "zorunlu olarak", kimi zaman da "tercih edilen" bir dinamik içinde değerlendirilebilir. Evlenmeden önceki aile bağlarını ve evlenmeleriyle başka bir forma dönüşen aile ilişkilerini yeniden değerlendirmeleri, bu kararı

vermelerinde önemli bir yerde durmaktadır. Araştırma sürecindeki gözlemler, aile evine dönmek zorunda kalmanın ya da dön(e)memenin tek ebeveyn anneler için farklı anlamları olduğunu göstermektedir. Aile, boşanma sürecinde kadınlar için önemli bir sosyal destek kaynağı olmakla birlikte (Kelebek Küçükarslan, 2022: 69) aile üyeleri arasında inşa edilen ilişkinin; ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel örüntülere bağlı olarak her bir birey için farklılaşmaya ve değişime açık olduğu söylenebilir. Bu nedenle boşanma sonrasında kadınların aile ilişkisini yeniden düzenleme ihtiyacının ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Kadınların yeni statü ve rolleriyle aileleriyle kurdukları ilişki ve bu ilişkinin anlamı onların deneyimleri merkeze alınarak değerlendirilmektedir. Tek ebeveyn annelerin deneyimlerinden yola çıkarak kök aile bağları “mecburi aileler”, “can simidi aileler” ve “güvenilir aileler” olmak üzere üç kategori altında ele alınmaktadır.

Mecburi Aile

Tek ebeveyn annelerin geçmiş yaşam deneyimlerine bağlı olarak aile yanına dönmekle ilgili düşüncelerini paylaştıkları gözlemlenmektedir. Boşanma sonrası aileleriyle birlikte yaşama ya da aileden destek talep etme düşüncelerinin sıklıkla ekonomik gereksinimlere ve bakım desteğine bağlı olduğu söylenebilir (Avan, 2019: 90; Demirel, 2021: 161; Bülbül ve Kaygusuz, 2022: 71). Bu grupta yer alan tek ebeveyn annelerin çocukları ile yaşamlarını idame ettirebileceklerse kök aileyle yakın ilişki kurma konusunda daha isteksiz davrandıkları düşünülmektedir. Ancak bir geçim kaynağına sahip olmamaları ve çocuklarının bakım ihtiyacı gereği aile desteğine ihtiyaç duydukları gözlemlenmektedir. Katılımcılardan bazıları, daha önceden de aile ilişkileri iyi olmamasına rağmen, “aile olma duygusuna” dayanarak yine de destek beklediklerini ifade etmektedir. Boşanma sürecinde ve sonrasında kadınlar ailelerinden destek beklerken ailelerinden gelen cevabın, onların beklentisini karşılamayıp dahası onları daha da güçsüzleştirici olduğu söylenebilir. Nazan boşanmak için ailesine döndüğünde neler yaşadığını şu sözlerle aktarmaktadır:

“Çok dayak yedim. O zaman amcalarım, amcamın çocukları, abilerim çok dövdüler. İlla döve döve şey vereceksin, vekâletname, çocuğu yurda bırakacağız. Hayır, o çocuk nereye giderse ben oraya giderim. Asla ben çocuğumdan vazgeçmem. Yani ben babalarına, çocuklarının babasına, benim ailem Elif’i kabul etmediği için [o zaman] geri döndüm. ... İstemiyorum. Gidecek. Biz seni buradan işte amcamın kayımına veririz, [Onunla] evlenirsin, havaalanın orada zaten evi de var. Onun da zaten iki tane çocuğu var. Yaşı da genç. Ben seni bir daba telli duvaklı gelin ederim. Ondan bir daba çocuğun olur’ lafa bak. Ben sizden koca mı istedim? Koca mı arıyorum dedim. Çocuk mu, bir daba yapmak istiyorum dedim. Ben senden ne istedim? Ben sadece orada o sorunu yaşadım, sadece bana kacak açmamı istedim. Ben koca istesem sana gelmeme gerek yoktu, çıkardım yola bulurdum, affedersin.” (Nazan)

Nazan dört çocuk annesidir. Yukarıda bahsettiği olay ilk çocuğu henüz çok küçükken yaşanmıştır. Boşanmak için ailesine döndüğünde, çocuğuyla istenmediği için “koca evine” geri dönmek zorunda kalmış, bir süre daha evliliği devam etmiştir. Ailesinin Nazan’ın ihtiyaçlarını görmekten uzak kaldığı söylenebilir. Nazan’ın baba evine geri gelmesi, üstelik çocukla geri gelmesi, aileye göre kabul edilmezdir. Bu durum toplumsal yapıda “evliklerin ömür boyu sürmesine” dair beklentinin de (Yıldırım, 2007: 24; Kavas ve Gündüz Hoşgör, 2010: 122) bir yansıması olarak düşünülebilir. Nazan’ın deneyiminde olduğu gibi evlenirken “iyi eş” ve “iyi anne” olmaları beklenirken, boşandıktan sonra çocuğun istenmemesi aile ilişkilerinde yaşanan en önemli zorluklardandır. Nazan’ın deneyimine benzer bir durumu Figen de şu sözlerle aktarmaktadır:

“... ne yaşayacağımı bildiğim bir yere tekrar gitmek zorunda kaldım. Ve orada hani aciz görünüyorum onların gözünde. ‘Tekrar mı geldin sen? Gene mi geldin sen?’ Biliyordum ... bu sözleri söyleyeceklerdi. Gittim ama. Çünkü gitmek zorundaydım. Çünkü başka kimsen yok benim. Dedim, dövseler bile en azından çocuğum dışarıda kalmayacak. Dövsünler dedim, yani işkence uygulasınlar. Evi temizletsinler. Temizlerim. Hiç gocunmam dedim. Sonra işte bunun babasıyla tanıştırdılar. Dediler, böyle böyle bir adam var, işte devamlı beni bir evlendirme derdindeler?” (Figen)

Figen ilk eşinden boşanıp çocuğu ile ailesine gitmiştir. Ailesinin cevabı, onu uygun gördükleri ilk kişi ile yeniden evlendirmek olmuştur. Çalışmaya katılan kadınların aile bağlarına tutunmak isterken iki dayanakla yola çıktıkları görülmektedir. Bir yandan toplumda ailelerin çocukları için söylediği “atsan atılmaz”, ne olursa olsun kopmaz aile bağlarına inanmak istemektedirler. Diğer yandan gizli bir yüzleşme istemektedirler; ‘bu evliliği yapmamın,

bu kadar seçeneksiz kalmamın sebebi sizsiniz ailem? ... Yasemin ve Nazan bu yüzleşmeden ellerinde kalanları şu cümlelerle aktarmaktadır:

“Ben ayrılıyorum dediğimde abime, büyük abime söyleyemedim, küçük abimle daha iyiyiz? ‘Ben ayrılacağım’ dedim. ‘Nedenini sormuyorum, zaten’ dedi. ‘Yapılacak bir şey değil. Yapman hataydı’ dedi. Ha diyemiyorum ki, ‘neden yaptın?’ desem yine diyemeyeceğim. ‘Siz yaptırдыңız’ diyemeyeceğim. ... Ha [küçük abime] söyleme nedenim de şu, hep tehdit ediyor. [Eski kocası] Bana ulaşamadı, ailemi tehdit ediyor. Kızınız şöyle olmuş, kızınız böyle olmuş, kızınız orospu olmuş. Bir sürü şeyler. Abim dedi ki, ‘ne o’ dedi, ‘daba iyilerini mi buldun?’ Öyle deyince ben daha nasıl gideyim oraya.” (Yasemin)

“Babamı aradım. Hani borç istemek istedim. Lafları saydı, saydı, saydı, saydı. Kapattım telefonu. Hiçbir şey demedim. Sadece şunu dedim. ‘Her zaman ben suçlu oldum’ dedim. ‘Hiç mi senin suçun olmadı’ dedim, ‘şunu soruyorum baba’ dedim. ‘Ve bir daha asla sana sormayacağım’ dedim. ‘Bu hayatta seninle neyi paylaşamadık? Ne bize fazla geldi ya da az geldi. Niye hakkımıza razı olmadık? Neyi paylaşamadık seninle?’ dedim.” (Nazan)

Nazan ve Yasemin aileden bekledikleri sosyal desteğin karşılığını görememiştir. Ailelerinin onlara dair yargılayıcı ve suçlayıcı tutumun, aileleriyle ilişki kurma biçimlerinde etkili olduğu söylenebilir. Çalışmaya katılan tek ebeveyn anneler için kök aile, aile bağlarını yeniden düşünmeleri anlamı taşımaktadır. Şimdiye kadarki deneyimleri onlar için yol gösterici olmaktadır. Kadınlar evlilikten çıkışta, geçici olarak bu bağlara tutunsalar da buna güven olmayacağını düşünmektedir. Füsün ve Suna aileleriyle ilgili öğrendiklerini şu sözlerle açıklamaya çalışmaktadır:

“O dönemde bana hiçbirinin katkısı olmadı. Bu benim babam, burada oturduğu halde ister inanın ister inanmayın, şu kapımı bir kere çalmadı. Ya benim kızım o. Ya o ne yapıyor? Yani karnı burnunda. Dört tane çocuk ne yer, ne içer, ne yapar... Bir gün, kimse benim kapımı çalmadı. Ben de bir gün olsun onun telefonunu çaldırmadım. Bırak dedim. O sabır gerekiyor. Aç kalayım ben inan çöpten ekmeğe toplayıp da çoluk çocuğuma götürdüğümü biliyorum. Ama bir kere onun telefonunu çaldırmadım. O konuda çok gururluyum.” (Füsün)

“Ya ben kaçarak. Diyelim ki ben on beş yaşında kaçarak evlendim. Kaçtın, evlendin. Şimdi ben bunların yanına gitsem ne yaparlardı? Kaçtın evlendim, biz ezdin geçtin evlendin. Sen kendin dul kaldın [boşanmış]. Kapıyı açamazsın. Pencereye çıkamazsın. Öyle psikolojik baskı yapacaklardı bana. Ama ben kapılarına gitmedim. Gittim kurumda kaldım.” (Suna)

Doğancı ve Tuncay (2022: 351) çalışmalarında birçok kadının aile baskısı ya da kararlarına aileleri tarafından saygı duyulmaması nedeniyle evlilik kararı aldıklarına dikkat çekmektedir. Bu tutumun geçmiş deneyimlerinde devam ettiği gibi boşanma sonrasında daha da çıkmaza sürüklendiğinden bahsedilebilir. Füsün ve Suna istedikleri aile desteğini evlilik öncesinde de görmemiştir, bu nedenle boşanma sonrasında da ailelerine dair bir beklenti içine girmedikleri gözlemlenmektedir. Tek ebeveyn annelerden bazıları geçinemediklerinde ya da çalışma ile çocuk bakımını bir arada yürütemediklerinde ailelerinin desteğine ihtiyaç duymuştur. Aile ilişkileri evlenmeden önce de destekleyici olmadığından, boşanma sonrasında ilişki kurma çabalarının ailelerine mecbur kalmalarından kaynaklandığı söylenebilir.

Can Simidi Aile

Evlilikler kurulurken “aileler de evlenir” sözü sıkça kullanılmaktadır. Genelde çiftlerin evlilik ilişkilerinde kök ailenin etkisini anlatmak üzere kullanılmaktadır. Evlilik kurulurken, evlilik sürecinde, boşanma halinde ve boşanma sonrasında da bu etkinin devam ettiği söylenebilir (Yıldırım, 2007; Kılıçarslan ve Şahan, 2019; Doğancı ve Tuncay, 2022). Erkek ve kadın arasında kurulan güç ilişkisi kök aileler arasında da kurulmaktadır. İktidarı elinde bulunduran genellikle erkeğin ailesi olmakla birlikte sınıfsal, kültürel ve dini değerler kök aileler arasındaki iktidar ilişkisini düzenlemektedir. Ataerkil toplum yapısında her ne olursa olsun evliliği son ana kadar sürdürme anlayışı, kadınların çokça zarar görmesine neden olmaktadır. Bu anlayış kadınların kök aileleri tarafından yalnız bırakılmasına da temel oluşturmaktadır. Çünkü “artık onlar el kapısında” (Doğancı ve Tuncay, 2022: 351). Kadının mutsuz bir evlilik içinde olması, şiddet görmesi, aldatılması, ekonomik olarak sömürülmesi pek çok açıdan istismar edilmesi kök aile tarafından görmezden geldiğinde kadınların boşanmaları ve tek ebeveyn anneliğe uyum süreçleri zorlaşmaktadır. Tek ebeveyn annelerin evlilikten çıkış ve evlilik sonrasında ailelerinden destek beklentileri olmuştur. Ancak çok azı bu beklentiye karşılık bulmuştur. Kılıçarslan ve Şahan (2019)

yaptıkları çalışmada ailelerin boşanmaya dair tutumunu üç tema altında ele almaktadır: “Kabul edip onaylayan ve destekleyenler”, “önce onaylamayıp sonra kabul edeneler” ve “hiç onaylamayanlar”. Merve boşanma sürecinde ailesinin tutumunu şu sözlerle aktarmaktadır:

“Şöyle yaptım. Hiçbir yere gitmedim çünkü ailem beni istemedi, korktular. Onların tarafından çok korkuyorlardı. Hani adamlar böyle bildiğin, gittiğin yerleri Teksas'a çeviren insanlardı bani. Böyle çok böt böt bir adamdı. ... Ailem korktu geri çekildi. Hayır dedi yapamazsın. Biz dedi başımızı belaya sokamayız. Çocuklarıma bir şey yapar dedi annem. ... Öyle. Aile, bakma sen, işte mecburi aileler vardır. Hani mecburen.” (Merve)

Aile sıklıkla sırtını yaslayacağı, bir kapının açık olduğu yer olarak sembolize edilmektedir. Bir yönüyle ataerkil toplumda kadın, evlilik yoluyla kök aileden ayrılmaktadır. “Artık onun yeri, kocasının yanındır” diye başlayan sözlerde “artık eskisi gibi burası senin evin değil” mesajı da verilmektedir (Kılıçarslan ve Şahan, 2019: 1010). Tek ebeveyn anneler aile evlerinden böyle bir itkiyle ayrıldıklarında aile evindeki odaları ortadan kalkmaktadır. Boşanmayla oluşan boşlukta kadınların ne koca evinden ne de baba evinden söz edilememektedir.

Aile ideolojisi güçlü, bozulmayan ve parçalanmayan evlilikleri dayatmaktadır. İdeolojik olarak kadın ve erkeğe evlilik içinde ne olduğundan çok o ailenin ayakta kalması öne çıkmaktadır (Bernardes, 1985: 280). Kadın üzerinden baki aileler tasavvur edilirken kadına söylenen şu sözü hatırlatmak gerekmektedir: “Gelinlikle çıkıp, kefenle gelersin”. Kadının namusunu korumak “babalık” kurumunda “kocalık” kurumuna devredildiğinde kök aile geride kalmaktadır (Hamzaoğlu, 2019: 34-35). Bu ilişkide kadın yok sayılırken bir yandan güçsüzleştirilmektedir. Boşanma sonrasında ise ataerkil ilişkiler kadını yalnızlaştırmaya, tehdit ve korkuyla güçsüzleştirmeye devam etmektedir. Cohen ve diğerleri (1992) boşanmanın Asya toplumlarında kadın için statü ve özsaygı yitimine neden olduğuna dikkat çekmektedir. Artık evlenmiş ve boşanmış bir kadın vardır. Buradan gelecek bütün riskler ve tehditler eskisi kadar çok kök aileyi ilgilendirmemektedir. Bir başka bakışla kız çocukları artık bir annedir, eskisi kadar korunmaya ihtiyacı yoktur. Bu nedenle tek ebeveyn annelerin aileleri ile ilişkileri bir şekilde devam eder, ancak aile evinde kalacak bir yerleri yoktur. Merve'nin deneyiminde kök ailenin evlilik sonrasında kızlarının üzerinden “elini eteğini çektiği” görülmektedir. Bunun arkasında Merve'nin üzerinden, gittikçe çevresine yayılan erkekliğin saldırganlığı ve tehdittin olduğu söylenebilir. Kök aileler bu genişleyen erkeklik alanına girmemeyi tercih edebilir. Kök aile ile kadınlar arasında oluşan bu mesafe ve gittikçe paylaşımların azalması ilişki kurma dinamiklerini etkilemektedir (Doğancı ve Tuncay, 2022: 351).

Çalışmaya katılan tek ebeveynler anneler için çocuklarının babası (eski koca) ile ilişki devam edeceğinden kök ailelerinden yeterli desteği görememektedir. Nazan ve Ayşe'nin deneyiminde çocuk, anneden daha çok babanın çocuğu olarak görüldüğü, babayla sahiplik ilişkisi kurulduğu dikkat çekmektedir. Onların aktarımları şu şekildedir:

“Ailemin yanında kalmam çok sürmedi. Çünkü yani kalamıyorsun, olmuyorsun. Sen, sen bu adamdan ayrılıyorsun. Bir de biz bunun piçine mi bakacağız. Mükâfat olarak. At gitsin babasının üstüne. Ona daha fazladır. Sana değil.” (Nazan)

“Ailem bile yani o benim işte ailem bile oğlum, Yusuf'u sevmeyiler yani. Sevmeyiler. Boşandığım zaman onu bırak gel dediler. Onu demeye getirdiler yani. ... Ailem, annem hala boşandığım için bana çok kızgın. Hala daha. Niye, hemen gittim boşanma imzasını attım diye. Yani işi yokuşa süreyim ki beni boşayamasın'a getirdi annem.” (Ayşe)

Nazan'ın ve Ayşe'nin aileleri, anne ve babanın çocukla ilişkisini “sahiplik” üzerinden kurmaktadır. Bu ilişki, ebeveyn ortaklığı ya da bir çocuğun anne ve/veya babaya gereksinim duyması gibi değerlendirilmemektedir. Aile ideolojisi gereği ailenin varlığı ve koruyucusu erkeğin ona ait olan “şeylere” sahip çıkması gerektiğine ilişkin hatırlatmadır (Connell, 1987: 183; Bernardes, 1985: 282). Nazan ve Ayşe'ye aileleri desteklerini sunarken üstlerine vazife olmayan şeylerden uzak durmalarını talep etmektedir. Ailelerin, bir zamanlar “kocaya” devrettikleri gücün hesabını da sorma amacı taşıdığı söylenebilir. Bu tür aileler varlığını ataerkil toplumsal düzeni sürdürme yönünde kullanmaktadır. Tek ebeveyn annelerin yeni statülerini çaresizlik, hayal kırıklığı, ödenecek bir bedel olarak gördükleri söylenebilir.

Güvenilir Aile

Aile bağları anne-baba ve çocuklar arasında kurulur, kardeşlerle genişler ve genellikle yakın akraba ilişkilerini de içine alır. Tek ebeveyn anneler için öncelikli ilişkiler anne-baba ve kardeşleri olsa da yakın akrabalarından gelecek olumlu ya da olumsuz dönütler kök ailesiyle ilişkisinde etkili olmaktadır. Bu ilişkiler karşılıklı ilgi, fayda ve güvene bağlı olarak devamlılığını sürdürmektedir. Aksi halde diğer iki aile modelinde gördüğü gibi bağlar zayıflayabilir ve belki de yok sayılabilir.

Bir sosyal destek mekanizması olarak kök aile ilişkileri değerlendirildiğinde (McLanahan ve diğerler., 1981; Niepel, 1994, Akt; Keim, 2018; Boztilki, 2022) ağların yapısal özelliklerinin ötesinde bu ilişkilerin katılımcılar için anlamlarının da farkında olunması önemlidir (Keim, 2018: 136). Tek ebeveyn anneler, en önce artık anne oldukları, bir çocuğa karşı sorumlu ve rol model olduklarından aile bağlarını tekrar gözden geçirmektedir. Çocuk bir şey istediğinde alabilecek mi, çocuğuyla ailesine yük olacak mı, çocuğunu istediği gibi yetiştirebilecek mi, yaşamıyla ilgili ne kadar otorite olabilecek vb. sorulara cevap aramaktadırlar. Ghate ve Hazel (2002: 125) ailenin desteği ile müdahalesi arasında ince bir ayırmadan bahsetmektedir. Çalışmalarında aile desteğinin öneminden bahsederken aileden destek almanın yol açabileceği değerli mahremiyet kaybı riskini de vurgulamaktadırlar. Daha önceki örneklerde tartışıldığı üzere kadınlar esasen ailelerini iyi tanımaktadır. Bazıları yaşamları boyunca geliştirdikleri taktiklerle kök ailelerine karşı güven tazelemektedir. Ataerkil toplum yapısında kadının bağımsızlaşabilmesi için ya da beklediği desteği görebilmesi için “güvenilir” olduğunu gözler önüne sermesi beklenmektedir. Asuman, Merve ve Gül’ün kök aile bağlarına dair çıkarımlarında şu sözleri öne çıkmaktadır:

“Beni iki günde bir arar, ben de onu arar sorarım. İşte paran, pulun var mı? Bir ihtiyacın var mı? Hep böyle beni yoklar mesela. Yanıma da gelir gider. Öyle dayımlarla aram iyi. Kardeşlerimle aram zaten iyi. Annem, babamla da aram iyi. ... Annemler falan kardeşlerim olsun, annemler olsun, benim böyle biraz hani nasıl diyeyim sizce? Hani gözü kara, gözü karayım yani bunun farkındayım. Hiçbir şeyden korkmuyorum Allah’tan başka. Adımı böyle sağlam attığım için kimseden korkum da olmuyor bu sefer. Ailem de benim bu şeyimi bilir bu yolda. Mesela hangi anne baba kızını, bir çocukla İstanbul’da mesela yalnız bırakır ki? Annem babam hep bana der mesela. Güvenirler bana. Hani böyle derler ya böyle ‘adam gibi kadın’ derler ya bana hep öyle derler çevremde mesela.” (Asuman)

Asuman ailesi ve akrabalarıyla ilişkisinin iyi olduğunu, önemsendiğini dile getirmektedir. Bu, gereksinim duyduğunda yardım isteyebileceği bağların olduğunu göstermektedir. Tüm bunlar onun için önemli bir kaynaktır. Öte yandan ne kadar temkinli olduğunu, kendisinin bu güveni yarattığını da söylemektedir. “Adam gibi kadın” diyerek erkeğe atfedilen bir beceriye, yetkinliğe sahip olduğu vurgusuna ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle bir kadın olarak kendisine zarar gelecek ilişkilere, işlere, yerlere girmemeyi tercih etmektedir. Ailesine defalarca bu güveni sağlaması gerekmiştir. Merve ve Gül’ün buna örnek olacak aile bağlarına ilişkin aktarımlarından şunlar öne çıkmaktadır:

“Şimdi olduğum durumla evli olduğum durum çok farklı, beni kimse kaleye almazdı. Neden almaz? Şimdi anlatıyorum en başından beri. Ya sen anne, benim halimi görüyordun. Anne, ben etlerim şu renkte geliyordum. Baygın yani dayaktan bayılır mısın? Ben bayıldığımı biliyorum. Anne sen beni gördüğün halde beni atıyordun ama. O cesareti gösteremedin hiçbir zaman. Çünkü neden? Oğullarına bir şey olacak korkusuyla yaptın bunu yaptın, beni attın. Kaleye almadın, bir şey olduğu zaman sormadın, söylemedin. Ama şimdiki Merve’ye baktıklarında, güçlü bir Merve görüyorlar. Maddi anlamda da güçlü Merve görüyorlar. Ve saygı duyuyorlar emin ol, çok büyük saygı duyuyorlar şu anda. Hani dediğim zaman bir şey dinliyorlar. Tamam Merve. Bunu böyle yapalım. Ama önceki Merve’de böyle değildi kimse. Anlatabiliyor muyum? Çok büyük bir değişim yaşadım.” (Merve)

“Boşanmama kızdılar. Ama beni haksız bulamadı. Çünkü haksız bulsa babamın sert tepkisini ben görürdüm. Göremedim onu. Ve bu arada da babam bana dedi ki, gelmek istiyorsan gelebilirsin yanımıza. Ben de dedim ki yok, ben gelmek istemiyorum. Çünkü benim çocuğum var. Ben şimdi oraya gitsem, babam iyi bir şey de söylese, belki o zaman ters gelecek bana. Şimdi bu sefer babam bana güvendi. Ben baktı ki ben çalışıyorum. Laf getirmiyorum, söz getirmiyorum. Artık kimse konuşmıyor. Kimseye konuşmaya laf yok. Düzgünce yaşıyor. E bir şeyi yok. Biriyile gezmiyor. Onlar için çok önemli ya” (Gül)

Merve ve Gül boşanma sonrasında diğer katılımcılar gibi ekonomik zorluklar yaşamıştır. Bu nedenle, kısa süreliğine ailelerinin yanında kalmışlardır. Kök aileyle ilişkilerinin devamlılığı aile değerlerini çignememeye, aileye zarar verecek bir davranışta bulunmamaya ve aile değerlerini gözetmeye dayanmaktadır. Her iki katılımcının da ailenin hassas gördüğü değerlere kendi yaşamları için bir direniş sergilediği söylenebilir. Ailelerine ne kadar güven tesis ederlerse aileleri de o derece samimi ve güvene dayalı bir yakınlık göstermektedir. Onların deyimiyle “ben iyiyim diye onlar iyi” aralarındaki bağı açıklamaktadır. Bu gruptaki katılımcıların kök ailelerinin, güvendiği kadar güven veren, koruyan ve destekleyen bir tutum sergilediği söylenebilir. Tek ebeveyn anneler ise özgürlük alanlarını sınırlamayacak düzeyde güven oyununu sürdürme ve bağlarını devam ettirme eğilimini sürdürmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Kök aile sosyal destek mekanizmaları arasında önemli bir yerde durmaktadır. Bu çalışmada düşük gelire sahip tek ebeveyn annelerin aileleriyle ilişki kurma motivasyonları ve biçimleri değerlendirilmektedir. Katılımcıların kök aile ilişkileri değerlendirildiğinde ailenin doğal olarak güven, destek ve koruma getirmediği yorumu yapılabilir. Tek ebeveyn annelerin kök aile ilişkilerini açıklamada üç tema belirlenmiştir. Bu temalara göre kadınlar aileleriyle “mecburi aile”, “can simidi aile” ve “güvenilir aile” olmak üzere üç farklı şekilde ilişki kurmaktadır.

Tek ebeveyn anneler özellikle gelir yetersizliği ve çocuk bakımı konusunda aile desteğine ihtiyaç duymaktadır. Bu araştırmanın katılımcıları da gözetildiğinde eğitim düzeyi düşük, düzenli ve güvenceli iş sahibi olmayan tek ebeveyn anneler daha fazla yoksullukla karşılaşmaktadır. Yoksul durumda olan tek ebeveyn annelerin, çoğu zaman çalışmama gibi bir seçeneği yoktur. İstihdamda toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen müdahalelere rağmen bakım emeğinin eşit dağıtılmaması tek ebeveyn annelerin iş seçeneklerinde kısıtlar yaratmakta ve çoğu zaman düşük ücretli, gündelik ve sosyal güvencesi olmayan işlerde sıkışıp kalmalarına neden olmaktadır (Temiz, 2004: 55; Koray, 2011: 14; İlkaracan, 2018:59; Durusoy Öztepe, 2018: 179). Tek ebeveyn anneler arasında azalan ekonomik hareketliliğin, kadınlara karşı yapılan ekonomik ayrımcılıktan ve yetersiz kamusal çocuk bakım hizmetlerinden etkilendiği söylenebilir. Bir anne, hangi sınıf ya da gelir durumunda olursa olsun, onun ve çocuklarının çoğunlukla “eski kocasının” geliri ile desteklenmesi beklenmektedir (Brandwein, Brown ve Fox, 1974: 500; Özar ve Yakut-Çakar: 2015: 311). Kadınların istihdam oranlarındaki artış ve toplumsal rollerindeki değişim, toplumsal cinsiyet düzenine karşı bir devrim niteliği taşısa da bu değişimin, daha çok yüksek eğitilmiş ve üst gelir grubunda yer alan kadınlar için bir karşılığı olmaktadır. Gerek istihdam gerekse kamusal çocuk bakım hizmetlerinin yetersiz kalması nedeniyle alt gelir grubundaki kadınlar bu değişimden yararlanamamaktadır (Esping-Andersen, 2011: 27). Bu nedenle formal ve enformel destek mekanizmalarına sıklıkla ihtiyaç duymaktadırlar. Attree (2005: 329) düşük gelirli tek ebeveynlerin çeşitli formel hizmetlerden (sağlık ve sosyal yardım kurum deneyimleri) yararlandığını ifade etmektedir. Ona göre formel destek hizmetlerinde ortaya çıkabilecek boşluğu enformel destek mekanizmalarının doldurma potansiyeli vardır. Ancak tek ebeveyn annelerin ihtiyaçlarına duyarlı davranılması önemlidir.

Bourdieu (2015: 132) aileyi “herkesin uzlaştığı ve kendiliğinden varmış gibi kabul gören” toplumsal bir kategori kurmacası olarak tanımlamaktadır. Ona göre bir bütün olarak aile duygusunun bilişsel bir görü ve sevgisel bir tutarlılıkla sürekli yaratılması gerekmektedir. Ancak mecburi bağlar ile kurulmuş ailelerde bu kurmacanın zaten kusurlu başladığı söylenebilir. Katılımcılardan bazıları, evlilik öncesinde ve evlilik sürecinde de aile ilişkisinin iyi olmadığından bahsetmektedir. Ailelerinden destekleyici, güçlendirici, dayanışmacı ve sevgiye dayalı bir ilgi görmediklerine vurgu yapmaktadırlar. Ataerkil ilişkilerin yaygın olduğu mecburi ailelerde kız çocukları, “evlenip aileden ayrılacak” üyeler olarak görülmektedir. Bu ailelerde kadınlar aile planlamalarında karar verici konumda değildir. Evlilik kararlarında da sıklıkla söz hakları yok sayılmakta ya da sakatlanmaktadır. Boşanma sonrasında da kök aileler ataerkil tutumlara bağlı kalarak kadınlara “çocuğu babaya bırakarak eve dönmeleri” veya ‘tekrar evlenmeleri’ gibi konularda kadınlara baskı yapmaktadır. Ataerkil ve çatışmacı ilişkilerin yaygın olduğu mecburi ailelerde kadın özne olarak görülmemekte ve kadını değersizleştirmek üzere bir söylem sürdürülmektedir. Bu nedenle katılımcıların bazıları aile ilişkilerini sürdürmemeyi ve iletişim kurmamayı tercih etmektedir.

Ailenin var olması ve var kalabilmesi için kendini bir bütün olarak doğrulaması gerekmektedir. Bunun için ailenin fiziksel, ekonomik ve özellikle de simgesel güç ilişkileri ile işlerlik kazanması önemlidir (Bourdieu, 2015: 135). Ailelerinin gözünde kadınlar çeşitli yönlerden güçsüzdür. Tek ebeveyn anneler, ailelerinden destek beklerken aileleri için koşar adım yanında olacakları çocukluktan çıkmışlardır. Ataerkil toplum yapısında simgesel olarak evlilikle kazandığı statüyü boşanarak kaybetmiş anneler vardır. Bu tutumu sergileyen aileler, yardım etmek için

son ana kadar müdahale etmeyen, çocuklarına en muhtaç durumda el uzatma eğilimi gösteren can simidi ailelerdir. Bu destek ilişkisinin geçici olduğunu, her defasında “nasıl yapacaksın” diyerek aralarındaki bağı niteliğini ve sınırlarını göstermektedirler. Can simidi aileler ataerkil ilişkide erkekliğin kurallarını sürdürmeye daha yatkın görünmektedir. Evlilikle kadının namusunu korumak babalıktan, kocalığa aktarılmıştır. Böylelikle erkek için kadının namusunu korumak onur meselesi olarak görülür (Hamzaoğlu, 2019: 36). Kadını tahakküm altında tutan ve bekarete dayanan bu ataerkil strateji, boşanma sonrasında tek ebeveyn annelerin damgalanmasına temel oluşturmaktadır. Kök aile o ana kadar bütün sermayesini kız çocuklarının evliliği üzerine kurduğunda, boşanmanın bedelinden uzak kalmayı tercih etmektedir. Çünkü boşanmış olsa bile “namus” kavramı kadın üzerinden çocuğa yayılmıştır ve kök aile eski kocanın muhtemel hakimiyet alanına -çünkü o da artık babadır- girmekten geri durmaktadır. Buna bağlı olarak can simidi ailelerde tek ebeveyn anneler beklediği desteğin çok azı ile yetinmek durumunda kalmaktadır.

Tek ebeveyn annelerin bazıları, diğer aile türlerinden farklı olarak güvenilir aile örüntülerine sahip bağlardan destek alabilmişlerdir. Güvenilir ailelerin, ataerkil değerler ile çocukları arasında bir denge oluşturmaya çalıştığı söylenebilir. Bu aileler, içinde buldukları toplumun gerçekliğinden farklı davranmamaktadır. Aksine o ailede kabul edilmeyecek eylemler çok açıkça görülmektedir. Bütün aile üyelerinin bu değerleri uyması beklenirken, otoriteyi sağlayan yine babadır. Bu haliyle koruyucu göründüklerinden tek ebeveyn anneler için güvenilir ailelerdir. Ancak, burada güvenin karşılıklı yaratımını hatırlatmak gerekir. Kök aileler boşanmış kızlarına ‘evladımız yanında duracağız tabi, ama...’ derken; tek ebeveyn anneler çocukları olduğu için bağımsızlaşmak, ama aileden de dışlanmamak niyetindedirler. Tek ebeveyn annelerin görünürlüğü artan kadınlığı, anneliği ve onuru daima gözetime açık olduğundan kendini önce kök ailesine ispatlaması gerekmektedir. Kandiyoti (1988: 274)’nin ataerkil pazarlık olarak tanımladığı güç ilişkisinde kadınlar, anneliklerini kullanarak çeşitli taktikler geliştirmektedir. Boşanmış kadına biçilen değerleri alt üst ederek ailelerinden eleştiri almayana kadar kendilerini kanıtlamaya çalışmaktadırlar. Hata yapma lüksü olmadığından, aralarındaki fiziksel mesafeyi koruma eğilimi öne çıkmaktadır. İdeal kadınlığın sınırlarında kalarak, aile değerlerine itaat ettiğini (Kancı, 2008: 92) yakınlarına karşı açık ederek boşanma ile kaybettiği statüyü anneliği ile kazanmaya çalışmaktadırlar.

Sonuç olarak düşük gelir sahibi olan tek ebeveyn anneler boşanma sürecinde ve sonrasında formal ve enformel sosyal destek sistemlerine ihtiyaç duymaktadır. Yoksul tek ebeveyn annelerin sığınma evi, sosyal yardımlar, kreş hizmetleri ve diğer güçlenme araçlarına erişimi ve bu hizmetlerden yararlanabilmesi yaşamıyla ilgili söz sahibi olmasında önemlidir. Kamusal koruma mekanizmaları yetersiz kaldığında kök ailelerin desteğine daha çok ihtiyaç duymaktadırlar. Araştırma sonuçlarına göre kadınlar kök ailelerinden yeterli desteği görememiştir. Kök ailelerde geleneksel ilişkilerin artık daha başarısız olduğu görülürken ataerkil değerlere bağlılığın sürdüğü ve ideal sınırlarda olmayan kadını yalnızlaştırmaya dönük bir eğilimin olduğu söylenebilir. Bu nedenle düşük gelire sahip tek ebeveyn annelerin kök aile ilişkileri “mecburi”, “can simidi” ve “güvenilir” olarak tanımlanmıştır. Tek ebeveyn anne olarak aile bağlarını tekrar gözden geçirdiklerinde ekonomik ve toplumsal yaşamın sorumlulukları karşısında tek başına ailelerinin koruyucu gücüne güvenemeyeceklerini fark etmişlerdir. Bu süreçlerde sıklıkla karşılaştıkları destek mekanizması sosyal hizmettir. Kişisel olan sorunların aslında sosyal sorunlar olduğu bilgisiyse sosyal hizmet disiplini, uzmanların sosyal hizmet sistemine, eleştirel gözle bakmalarına hatta meydan okumalarına dahi fırsat sunmaktadır (Tuncay ve İl 2006: 64). Ancak, devlet içinde sosyal refahın üretiminde ve bireylerle buluşturulmasında öne çıkan sosyal hizmetin bu alanı gör(e)mediği veya tıpkı devlet gibi gördüğü söylenebilir. Tek ebeveyn anneler sıklıkla düzensiz ve geçici şekilde sosyal hizmet yararlanıcısıdır. Bundan kaynaklı sıklıkla enformel destek mekanizması olarak aileye ihtiyaç duymaktadırlar. Sosyal refah hizmetlerinin üretiminde ve dağıtımında özellikle bakım politikalarında aile önemli bir paydaş olarak konumlandırılmaktadır. Ancak araştırma sonucunda da görüldüğü üzere; devletin ve toplumsal mekanizmaların çokça sırtını dayadığı aile bağları her bir birey için destekleyici olmayabilir. Refah devletin aileye yüklediği koruma, güvenlik ve destek sorumluluğu tek ebeveyn annelerin refahı için yeterli olmayabilir. Bu nedenle, tüm tek ebeveyn annelerin yararlanabileceği güçlendirici ve özgülleştirici kamusal sosyal destek sistemlerinin güçlendirilmesi önemlidir.

Araştırmaya İlişkin Etik Bilgiler

Araştırmanın saha sürecine başlamadan önce Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan çalışmanın yapılabilmesi için gerekli etik iznini almak üzere başvuruda bulunuldu. Başvuru 22 Eylül 2020 tarihinde kabul edildi. Amaçlı örneklem ile ulaşılabilecek öznelere araştırma hakkında detaylı bilgi bulabilecekleri ve gönüllüklerine

dair katılım formunu hazırlandı. Her bir katılımcıya farklı kaynak kişiler ile ulaşmak gerektiğinden kolaylaştırıcıların araştırmanın amacını ve gizliliğini anlatan etik kurul, gönüllü katılım formu ve ihtiyaç halinde görüşme yönergesi onlarla paylaşıldı. Böylelikle her katılımcının araştırmacı ile karşılaşmadan çalışma ile ilgili düşünme ve değerlendirme fırsatı oldu.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çatışma Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Afyonoğlu, M. F., Bayyar, A. B., Kesen, N. F. & Morgül, B. (2021). Tek Ebeveyn Kadınların Sorunlarının Sosyal Hizmet Perspektifinden Değerlendirilmesi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 85-107.
- Attree, P. (2005). Parenting Support in the Context of Poverty: A Meta-Synthesis of the Qualitative Evidence. *Health and Social Care in the Community* 13(4), 330-337.
- Bernardes, J. (1985). Family Ideology: Identification and Exploration. *The Sociological Review*, 275-298.
- Bouridieu, P. (2015). *Pratik Nedenler* (2. Baskı). (H. Uğur Tanrıöver, Çev.) İstanbul: Hill yayın.
- Bradbury, B. (2000). Single Parenthood in the Past. *historical Methods*, 211-217.
- Brandwein, R. A., Brown, C. A., & Fox, E. M. (1974). Women and Children Last: the Social Situation of Divorced Mothers and Their Families. *Journal of Marriage and Family*, 498-514.
- Boztilki, M. (2020). *Sosyal Yardımlar ve İstihdam Katılımın Yoksulluk Üzerindeki Etkisi: Yalnız Anneli Ailelere Yönelik Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi: İstanbul.
- Boztilki, M. (2022). Tek Ebeveynli Ailelerde Sosyal Sermaye Gelişimi ve Güvenin Önemi: Yalnız Anneler Odaklı Bir Çalışma. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 7(2), 248-262.
- Canatan, K., Bilge, Y., Çapar, H. (2019). Tek Ebeveynli Aile Bağlamında Yaşayan Annelerin Sosyal ve Psikolojik Problemleri: Küçükçekmece Örneği. *Turkish Studies Social Sciences*, 14(4), 1331-1354.
- Campbell, M., Thomson, H., Fenton, C., & Gibson, M. (2016). Lone Parents, Health, Wellbeing And Welfare To Work: A Systematic Review Of Qualitative Studies. *BMC Public Health*, 16(1), 1-10.
- Connell, R. W. (1987). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı.
- Creswell, J. W. (2009). *Research Design Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approach*. USA: SAGE Publications.
- Cohen, R., Coxall, J., Craig, G. & Sadiq-Sangster, A. (1992). *Hardship Britain: Being Poor in the 1990s*. London: Child Poverty Action Group.
- Delaney, C. (2018). *Tobum ve Toprak*. İstanbul: İletişim.
- Demircioğlu, N. S. (2000). *Boşanmanın, Çalışan Kadının Statüsü ve Cinsiyet Rolü Üzerine Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ege Üniversitesi: İzmir.
- Demirel, B. (2021) *Sosyal Hizmet Bakış Açısıyla Tek Ebeveynli Ailelerin Gereksinimleri ve Sosyal Politika Uygulama Süreci Üzerine Bir Değerlendirme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi: Ankara.
- Demirel, B. Ve Buz, S. (2021). Tek Ebeveynli Hanelerdeki Kadınların Rol ve Sorumluluklarındaki Değişimler ve Deneyimledikleri Güçlükler. *Akademik Hassasiyetler*, 8(17), 157-192.

- Doğancı, H. K. ve Tuncay, T. (2022). Kaçarak Evlenen Kadınların Yaşam Deneyimlerinin İncelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 22 (55), 2148-9424.
- Durusoy Öztepe, N. (2018). *Ev Eksenli Çalışan Kadınlar ve Denizli Örneği*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi: Ankara.
- Esping-Andersen, G. (2011). *Tamamlanmamış Devrim Kadınların Yeni Rollerine Uymak*. İstanbul: İletişim.
- Feyzioğlu, S., & Kuşçuoğlu, C. (2011). Tek Ebeveynli Aileler. *Aile ve Toplum*, 97-110.
- Ghate, D. Ve Hazel, N. (2002). *Parenting in Poor Environments: Stress, Support and Coping*. London: Jessica Kingsley Puplichers.
- Hamzaoğlu, M. (2019). *Namus Kadına Karşı Şiddetin İdeolojisi*. İstanbul: Siyah Kitap.
- İlkkaracan, İ. (2018). Toplumsal Cinsiyet Eşitlikçi, Sürdürülebilir Büyüme ve Kalkınma İçin Mor Ekonomi. Ç. Ünlütürk Ulutaş içinde, *Feminist Sosyal Politika: Bakım, Emek, Göç* (s. 31-67). İstanbul: Notebene Yayınları.
- Kancı, T. (2008). Cumhuriyetin İlk Yıllarından Bugüne Ders Kitaplarında Kadınlık ve Erkeklik Kurguları. N. Mutluer, & N. Mutluer (Dü.) içinde, *Cinsiyet Halleri Türkiye'de Toplumsal Cinsiyetin Kesişim Sınırları* (3. Basım, s. 88-103). İstanbul: Varlık.
- Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with Patriarchy. *Gender and Society*, 2(3), 274-290.
- Kavas, S., & Gündüz Hoşgör, A. G. (2010). Divorce and Family Change Revisted: Porfessional Women's Divorce Experience in Turkey. *Demografya*, 53 (5), 102-126.
- Keim, S. (2018). Are Lone Mothers Also Lonely Mothers? Social Networks of Unemployed Lone Mothers in Eastern Germany. In L. Barbardi ve D. Mortelmans (Ed.), *Lone Parenthood in the Life Course*. Switzerland: Springer Nature.
- Kelebek Küçükarslan, G. (2022). *Feminist Sosyal Çalışma Perspektifyle Kadınların Boşanma Deneyimleri*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi: Ankara.
- Kelebek Küçükarslan, G., Cankurtaran, Ö. (2022). Experince of Divorced Women Subject to Domestic Violence in Turkey. *Journal of İnterpersonal Violence*, 1-24.
- Kılıçaraslan, S. ve Şahan, B. (2019). Divorce in Turkish Society: Personal and Family of Origin Characteristics. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 50 (2), 1003-1032.
- Kohen, J. A. (1981). From Wife to Family Head. *Psychiatry*, 44(3), 230-240.
- Koray, M. (2011). Küreselleşen Eşitlik Politikalarına Karşı Küreselleşen Kapitalizm: "Sol-Feminist" Bir Eleştiri.
- Kümbetoğlu, B. (2015). *Sosyolojide ve Antopolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. Ankara: Bağlam.
- Leslie, L. A., & Grady, K. (1985). Changes in Mother's Social Networks and Social Support Following Divorce. *Journal of Marriage and Family*, 66-673.
- McLanahan, S. S., Wedemeyer, N. V., & Adelberg, T. (1981). Network Structure, Social Support, and Psychological Well-Being in the Single-Parent Family. *Journal of Marriage and the Family*, 43(3), 601-612.
- Millett, K. (2018). *Cinsel Politika*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Neuman, W. L. (2006). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımları I*. (Çev. S. Özge) (7. Baskı). Ankara: Yayınodası.
- Özar, Ş., Yakut, Çakar, B. (2015). Aile, Devlet ve Piyasa Kıskaçında Boşanmış Kadınlar. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, 16, 31-41.
- Patton, M. O. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayınları.

- Sancar, S. (2020). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkek Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. (5. Baskı). İstanbul: İletişim.
- T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, (2011). Tek Ebeveynli Aileler. Erişim: 28 Mayıs 2022, <https://www.aile.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/arastirmalar/tek-ebeveynli-aileler.pdf>
- Temiz, H. E. (2004). Eğreti İstihdam: İşgücü Piyasasında Güvencesizliğin ve İstikrarsızlığın Yeni Yapılanması. *Çalışma ve Toplum*, 2, 55-80.
- Tuncay, T. ve İl, S. (2006). Sosyal Hizmette Baskı Karşısı Uygulama: Sosyal Adalet Paradigması Temelinde Bir Özgürleştirme Pratiği. *Toplu ve Sosyal Hizmet*, 17(2), 59-71.
- Ünlüöner, S. (2018). *Kıymetli Şeylerin Tanzimi*. İstanbul: İletişim.
- Yıldırım, İ. (2007). Üniversite Öğrencilerinin Eş Seçimi Kriterleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 111(27), 15-26.
- Yıldırım, E. (2017). *Yeni Bir Hayat Kurmak Kadınlar Anlatıyor: Babalık, Evlilik ve Boşanma*. İstanbul: İletişim.
- Walby, S. (1990). *Theorizing Patriarchy*. USA: Basil Blackwell Ltd.
- Wilcox, B. (1981) The role of social support in adjusting to marital disruption: a network analysis. In B. H. Gottlieb (Ed.), *Social Networks and Social Support*. Beverly Hills, CA: Sag.

EXTENDED SUMMARY

Political and social changes are at the forefront of the dynamics that determine the historical development and change of the family as a social institution. While the family structure has changed on a global scale, the values that hold the root family and children together have also changed. While the sense of intergenerational coexistence has decreased, the function and importance of the root family has differentiated. This change in the root family has become more and more decisive in the daily lives of individuals and has affected political, social and economic relations. It is seen that a tense and internal relationship has been established between the social support mechanisms of the state and society and the family structure. One of the focal points of different types of relationships is single-parent families. Most mothers globally are single-parent. Single motherhood experiences differ according to class characteristics. The key to single mothers' difficulties is ignoring women's position in economic, political and social inequalities. Especially the single mothers with socio-economic deficiencies need more social protection.

The single mothers are often unable to work full-time and paid jobs due to their caring responsibilities. In this sense, it can be said that employment opportunities are limited. The unequal distribution of gender roles often leaves parenting to the mother after divorce. Women are caught between motherhood and livelihood. When existing formal care support systems, social assistance systems and employment conditions are insufficient to support the single mothers, support from the root family becomes more important for the single mothers. While the motivation to get support from the root family differs for the single mothers, the tendency to get support from the root family also differs.

The aim of this study is to evaluate the root family relationships among the sources of social support of divorced the single mothers with low socio-economic resources. The fieldwork of the research was carried out with 20 single mothers living in districts of Istanbul with different socio-demographic and cultural characteristics. Before starting the field process of the research, a participation form was prepared, indicating that the subjects to be reached with purposeful sampling could find detailed information about the research and volunteer. In order to carry out the study, the necessary ethical permission board decision was taken from the Hacettepe University Ethics Committee on September 22, 2020. In the field study, since it is necessary to reach each participant with different resource persons, the ethics committee, voluntary participation form and interview instructions were shared with the facilitators explaining the purpose and confidentiality of the research. Thus, each participant had the opportunity to think and evaluate the study without meeting with the researcher. The interview data of the study, which was planned with a qualitative research design, were analyzed with the MAXQDA 2022 program.

According to the results of the study; the single mothers may expect support from their root families during the divorce process. However, root families' support processes for the single mothers differ according to their deep-rooted communication patterns, values, priorities and gender perceptions. The change and transformation in the root family ties of the single mothers were discussed in three main categories: "forced families", "lifeline families" and "trusted families". First, "forced families" are families in which traditional relationships are common. Since these families see their daughters as 'a burden lifted from their shoulders by getting married'; They think that they have a say in subjective issues such as 'leaving motherhood', 'remarrying'. In forced families where patriarchal and conflictual relations are common, women are not seen as having a say, and women are not seen as subjects, and a discourse on devaluing women is maintained. Secondly, "Lifeline families" are families that do not intervene until the last moment to help and tend to reach out to their children when they are most in need. They want to show the nature and limits of the bond between them by saying "how will you do it" every time, that this support relationship is temporary. Lifebuoy families seem to be more inclined to maintain the rules of masculinity in patriarchal relationship. When the root family has so far built all their capital on the marriage of their daughters, they prefer to stay away from the cost of divorce. Third, it can be said that "reliable families" try to create a balance between patriarchal values and their children. These families do not behave differently from the reality of the society they live in, on the contrary, the 'unacceptable' actions in that family are very clear. While all family members are expected to abide by these values, it is the father who provides the authority. As they appear protective in this state, they are reliable families for the single mothers. However, it is necessary to remind here the mutual creation of trust. When the root families say to their divorced daughters,

'we will stand by our son, of course, but...'; the single mothers want to become independent because they have children, but they do not want to be excluded from the family. The single mothers are expected to prove themselves to their root family first, as their visibility of femininity, motherhood and dignity is always open to surveillance.

In conclusion, the support that women expect from their root families has not been in return. It can be said that while it is seen that traditional relations in root families are now more unsuccessful, adherence to patriarchal values continues and there is a tendency to isolate women who are not within the ideal limits. The responsibility of protection, security and support imposed on the family by the welfare state does not work in an empowering way for the single mothers. Therefore, it is important to develop empowering and liberating public social support systems that all single mothers can benefit from.